

ДАННИ ЗА СОЦИАЛНАТА СТРУКТУРА
НА СТАЦИОНАРНИТЕ ОБЩЕСТВА В ЗАПАДНА
МАЛА АЗИЯ ПРЕЗ XII-VI В. ПР. ХР. (ЧАСТ II)¹

Александър Порталски

Големите, богати и прочути елински полиси в Мала Азия са един от най-старите обекти на проучване в историята на Стария свят, затова претенцията да се каже нещо ново за тях изглежда трудно защитима. В този текст ще се опитам да анализирам известни факти и изворови данни от не-елинска гледна точка - от позицията на малоазийските царства, главно на Лидия. След като изясних собствено лидийската социална структура,² ще се опитам да покажа до каква степен сътрудничеството и взаимопроникването между полиса и монархията допускат инкорпорирането на гръцки градове във "варварска" социална структура векове преди елинистическия период и кога настъпват напрежения между гражданския колектив и царете.

Настаняването на елините в Мала Азия става приблизително през Късната бронзова епоха, но за това време не може да се каже нищо определено за взаимодействието им с местното население, освен за конфликтите с Хетското царство и грандиозния сблъсък с Троя и нейните съюзници. Голямото раздвижване при смяната на бронза с желязото и възможното преминаване на вълната на *морските народи* вероятно създават и демографски вакуум, при който елините успяват да се закрепят трайно по малоазийския бряг.

През периода на *Тъмните векове* градовете вероятно са били ангажирани повече с вътрешните си проблеми. До края на VIII - началото на VII в. пр. Хр. гръцките градове по западния бряг на Мала Азия били малки и разположени главно на вдадени в морето носове. Те вероятно контролирали малко земеделска земя и не се занимавали с активна морска търговия.³ Редно е да изясня накратко и вътрешнополитическата ситуация в тях, за да може да се проследи или допусне влияние от малоазийските монархии.

Изворите са изключително оскъдни и често достоверността им е съмнителна, като едва от VII в. пр. Хр. насетне може да се говори за някаква възстановима традиция. Тя се отнася предимно до основаването на градовете и тираните в тях, като рисува картина, доста различна от популярните представи за ранната елинска тирания. В този период сякаш доминират раз-

личията между Йонийска и Континентална Гърция във формирането на полисите. Анализирайки характера на тиранията в Йония, Хелмут Берве пише, че при появата ѝ борбата между аристокрацията и незнатните играела много по-малка роля, от познатата ни в елинските метрополии.⁴ Малкото, което знаем за социално-икономическото развитие на тези градове, рядко е зависело от тиранията, която не е период в тамошната политическа история, а, според същия автор, пронизва политическия живот като постоянно възбращащ се мотив. За нито един йонийски тиран не е известно да е дошъл на власт като демагог или да е правил революционни промени със социални последици. Напротив - най-често се сблъскваме с насилствена смяна на доминацията на стар царски род или аристократична групировка с еднолична власт на друг аристократ и неговата хетерия. Нито един малоазийски тиран не е оказал на своя полис влияние, сравнимо с това на Кипселидите в Коринт или на Пизистратидите в Атина. Х. Берве обобщава от наблюденията си, че в Йония властник и полис не си противостояли като самостоятелни величини, вероятно поради по-слабия стремеж на елините там към свободно самоопределение, защото те били много повече вгълбени в частния си живот, отколкото в утвърждаването на най-добрата форма на общинно съжителство.⁵ Знатните често приемали възлаганата им висша длъжност като лично доходно владение.

И така, забелязва се определена специфика на малоазийските полиси в процеса на тяхното изграждане. Прави впечатление на първо място изключително виталната царска власт - дори в VII в. пр. Хр. там се говори за управляващи царе от царски родове. На второ място изпъква "консервираната" политическа система - аристокрацията заема стабилно управляващо положение и твърде рядко се прокрадва някое сведение за опит за мошеници, но незнатни хора да се намесят в борбата за политическата власт. Смятам, че и двете особености се дължат на взаимодействието на полисите с набиращата мощ лидийска монархия. Това твърдение може да бъде подкрепено най-добре с анализ на всички известни сведения за малоазийски тирании, тъй като тези данни подлежат на интерпретация от гледна точка на социалната структура и на двете общества (полисно и етносно според известното деление на Аристотел). Сведенията са изключително трудно датируеми, тъй като най-често са легендарни, затова ще ги изложа в географски ред от север на юг. Коментирането на отделните пасажии сами за себе си често е невъзможно, затова първо ще ги изложа накратко, а в заключение ще ги коментирам заедно с оглед на зададената цел.

Еолийската област на Мала Азия е била в някогашната зона на троянско влияние и затова елини проникват там най-късно. Страбон известява, че Агамемнон проклетел областта.⁶ Колонизацията на елините там се засилва едва в края на управлението на лидийската династия на Мермнадите и е по-особена, затова на нея ще се спра детайлно по-късно. Тук само ще спомена разрушаването на Сидена от Крез заради убежището, дадено на тираниа Главкий.⁷

За о. Лесбос и главния му град Митилена се знае повече. В края на VII в. пр. Хр. членовете на стария царски род на Пентилидите управлявали в династическа олигархия, което научаваме от Аристотел и Плутарх⁸, а и по-късно съществува колегия на βασιλῆες (*царете*).⁹ Пентилидите били свалени от власт от аристократа Мегакъл, като последвали размирици, в които се открили борещите се за власт родове на Археанактидите и Клеанактидите.¹⁰

Без да се спирам подробно на събитията, ще спомена известния Питак (един от Седемте мъдреци), чийто баща Хирадий бил тракиец и принадлежал към върхушката в Митилена.¹¹ По този повод Х. Берве справедливо отбелязва, че знатните източни елини често приемали като равни аристократи от други етноси.¹² Г. Михайлов изказва и предположения, че сведението може да се дължи на Алкеевия сарказъм, но смята за по-вероятно Питак да е тракиец и да е влязъл сред аристократите поради брака си с жена от рода на Пентилидите.¹³ Името на тирана Мирсил, срещу когото се борел Питак, също издава някакъв източен негръцки произход (например елините наричали Мирсил последния лидийски цар от династията на Хераклидите¹⁴). Заговорот на Питак не успял и хетерията му трябвало да избяга от Митилена. Сред членовете ѝ бил и лирикът Алкей, който пише, че лидийците им дали солидната сума от 2000 статера, за да превземат Митилена.¹⁵ Явно някой в Лидия е имал голямо желание и е бил платежоспособен за това - да свали от власт Мирсил, но името му остава неизвестно. Колкото до Питак, той за Алкей в неговите *бунтовни песни* (οτασιωτικά) е не есимнет, “а монарх и тиран”.¹⁶ В схолиона към фрагмент 27 Diel за Питак се цитира друг пасаж: *но, митиленци, докато дървото още пуши, т. е. докато още не е тиран, угасете го и турете по-бързо край на огъня, докато не е лумнал по-силно*.¹⁷ Така и Митилена се представя като полис, в който на границата между VII и VI в. пр. Хр.¹⁸ държавното устройство не е стабилно установено и най-вероятно Лидия се опитва активно да се намеси в него.

Гръцката традиция пази и сведение за среща между Питак и лидийския цар Крез,¹⁹ на която Питак, както подобава на един от Седемте мъдреци, казал, че за най-могъща смята властта на законите. Важен в този случай е фактът на срещата, ако тя не е късна измислица в стила на срещата между Крез и Солон. Излиза, че лидийската политика е била скъпа (цели 2000 статера), но успешна - Мирсил е бил свален и Крез се среща с неговия наследник. Не мога да пропусна и казаното от Херодот за идеята на Крез да строи флот (I.27), която била обсъждана, според някои, с Биант от Приена, а според други - с Питак от Митилена. Явно тук се засичат два извора, потвърждаващи такава среща, на която са били обсъждани стратегически въпроси за бъдещето на йонийските елини. Невъзможно е да се каже, че Питак е бил протеже на Лидия - по-скоро той умее да цени силния съюзник и да го насочва разумно и в своя изгода в намеренията му. А ако е истина, че съветът на Питак отклонил Крез от морската експанзия, популярността на лесбос-

кия държавник в гръцкия свят намира своето логично и убедително обяснение.

В град Еритри през VII в. пр. Хр. все още управлявал цар - един от тези с име Кнопос, според историка Хипий от Еритри.²⁰ Царят бил свален от хетерията на Ортигес, Ирос и Ехарос. Облечени в пурпурни дрехи, те съдили пред градските порти и принуждавали гражданите към всякаква работа. Братът на убития цар обаче събрал войска и ги погубил. Интересно е, че тези тирани са поели не само политическата, а и съдебната власт. Ако това е истина, явно Еритри предлага добър пример за действия на тирани, които не усещат съпротивата на вече организиран и укрепнал граждански колектив: те могат и да превишат правомощията на наследствения цар, опитвайки се да подражават на източните деспотии.

Историята на Колофон също предлага много примери на контакти между аристокрацията на града и Лидия. Атеней (VII.2.2) разказва как лидийският цар Алиат искал да отнеме конете на прочутата колофонска конница, която се ползвала със същата слава, както тесалийската в Континентална Гърция, за което имало и поговорка.²¹ Алиат сключил съюз с конниците и им заделял най-голямата част от приходите от войните. Накрая им обещал двойна заплата и великолепен пазар в Сарди. Конниците били на лагер край града и оставили конете си на конярите, за да влязат в крепостта. Тогава Алиат затворил портите, избил всички, а конете дал на своите хоплити. Това известие кореспондира и с казаното от Аристотел, че повечето хора в Колофон натрупали голямо имущество, преди да започне войната с лидийците,²² а също и с текста на Ксенофан, че колофонците се научили от лидийците на безсмислен и префинен разкош и ходели в пурпурни дрехи на агората, като важничели и се хвалели с благовонията и прическите си, докато били свободни от ненавистната тирания.²³ Не е известно кой е установил тази тирания, но Берве допуска той да е васален тиран на персите,²⁴ така че сведението вероятно се отнася за интересувания ме период. Известно е, че на кон се сражават аристократите или поне доста заможните граждани, така че точно с тази прослойка лидийският цар е бил в най-оживени контакти и е търсел сближаване най-вече с нея. Но при разминаване в интересите царете действали безкомпромисно и се намесвали най-брутално в делата на полиса.

В 668 г. пр. Хр. колофонци превзели еолийската тогава Смирна.²⁵ Според Херодот (I.150) мъже от Колофон били прогонени от родината си след бунт. Те били приети в Смирна, но на празника на Дионис завзели града. Договорили се йонийците да върнат всичката покъщнина, а еолийците да напуснат града. По-различна е версията на Страбон (XIV.1.4), според когото жителите на Смирна произхождали от Ефес и основали града си след победа над лелегите. Под натиска на еолийците те потърсили убежище в Колофон, а после се върнали с колофонците и си отвоювали града, за което писал и поетът Мимнерм. Доколко това е наблюдавано или направлявано от управляващия тогава в Сарди Гигес е трудно да се каже, но подкрепя за

Колофон може да се допусне - според Херодот колофонците удържали срещу всички събрани еолийци и проблемът се решил с преговори, което трудно може да се обясни без могъщ съюзник зад мъжете, завзели Смирна. На това сведение ще се спра и по-нататък, при анализа на сведенията за Смирна. Накрая обаче Гигес завладял Колофон.²⁶

Ефес бил основан от атинянина Андрокъл, син на цар Кодър, който обаче предвождал не свои съграждани, а йонийци. Според Страбон (XIV.1.21) местните жители били кари и лелеги, а според Павзаний - лелеги, но повече лидийци. Това е надеждно сведение, че градът не е основан от елини и затова ойкистът не е негов епоним. Андрокъл прогонил лидийците, които държали горния град (τὴν ἄνω πόλιν ἑρонтаς), а с тези, които живеели около светилището на Артемида, разменил клетва за приятелство. После Андрокъл владял 10 години и Самос.²⁷ "Горният град" най-вероятно е бил седалище на лидийски аристократ, като бреговото му разположение говори, че той се е занимавал вероятно и с мореплаване и пиратство. Защо не е получил помощ от вътрешността, не е ясно. Елините обаче се стараят да не навредят с нищо на светилището; по-късно то е почитано и обдарявано от лидийските царе. И. Свенцицкая по един стих на Аристофан от *Облаци* (598-600) предполага наличие на лидийски жрици в храма на Артемида.²⁸

В Ефес било установено монархо-аристократичното управление на архаети от рода на Андроклидите или Басилидите, които водели потеклото си от Андрокъл. Когато през VIII или VII в. пр. Хр. геоморите били прогонени от Самос, дошли в Ефес.²⁹ В средата на VII в. пр. Хр. Ефес воюва трудно с Магнезия на река Меандър. Страбон (XIV.1.40) цитира Калин, според когото магнезийците победили ефесците, а е запазен разказът и за една победа на Магнезия.³⁰ Едва след като Магнезия била опустошена от трерите, Ефес можал да надделее.³¹ Художникът Буларх нарисувал картина по този повод, която лидийският цар Кандавъл купил за толкова злато, колкото тежи.³² Ако картината се отнася до Магнезия на Меандър и до победата на ефесците, може да се допусне обясним интерес на царя към ставащото. Впрочем един поет, Магнет, родом от Смирна, но заселил се в Магнезия, става повод Гигес да превземе града, което доказва неприязънта на лидийците към Магнезия.³³

Вероятно от споменатия ефески род на Басилидите произхожда Мелас, който бил зет на Гигес, а неговият потомък Милет бил женен за сестрата на цар Садият.³⁴ Друг Мелас, може би правнук на първия, бил в същите роднински отношения с цар Алиат³⁵ - така управляващият род в Ефес многократно се сродявал с Мермнадите и те от средата на VI в. пр. Хр. не се опитвали да покорят града.³⁶ Около 600 г. пр. Хр. в аристократичната република в Ефес е установена тиранията на Питагор - Впрочем, Батон от Синопе посветил на него и на тиранията в Ефес цяло съчинение.³⁷ Питагор се опирал на низшите слоеве, но не повлиял на развитието на полиса. Към втората четвърт на VI в. пр. Хр. градът отново е под властта на Басилидите, но тя вече

се нарича тирания.

Мелас (II), зетят на Алиат, укрепил властта си и я предал на сина си Пиндар. Приблизително по това време престолонаследникът Крез търсил пари назаем, може би точно в Ефес.³⁸ Йониецът Памфаес му бил близък приятел и убедил баща си Теохарид да даде на лидиеца 1000 статера. Помощта била важна и навременна за Крез и затова изглежда странна промяната в политиката му, целяща присъединяването на Ефес към царството. Обсадата е известна от разказите на няколко автори.³⁹ Една от кулите била разрушена и градът бил обречен, но Пиндар предложил да обвият крепостта с въже и да я посветят на Артемида и прочутото ѝ светилище. Крез приел тази възможност войната да завърши елегантно и приемливо и за двете страни. Той зачел автономията на града, срещу което получавал данък и военни контингенти при нужда, но племенникът му Пиндар трябвало да напусне града. Очевидно е, че конфликтът е бил на лична основа между Крез и Пиндар. Дори царят после активно съдействал за построяването на Артемизиона,⁴⁰ а градът се преместил на по-ниско и равно място край храма⁴¹, което недвусмислено говори за чувството за сигурност и защитеност, придобито от ефесците. В полиса останал синът на тирана, който също се казвал Мелас (III), а имотите му били поверени на довереника Пасикъл. Както отбелязва Берве, срещу Пиндар не е предприета нито една от обичайните мерки срещу свален тиранин: нито е конфискувано имуществото му, нито е прогонено или избито семейството му.⁴² Дори Пасикъл по-късно бил избран за есимнет, но бил убит от младия Мелас. Това показва, че не е имало сериозна съпротива в града срещу Пиндар и той е бил свален само по волята на лидийския цар.

Интерсно е, че демократизацията в Ефес се задълбочила след тези събития. От Атина ок. 550 г. пр. Хр. бил извикан някой си Аристарх като третейски съдия, който управлявал града вероятно 5 години с монархически пълномощия и значително разширил кръга на пълноправните граждани.⁴³ След това обаче Ефес попаднал под тиранията на Атенагор и Комас, които сигурно дължали властта си на персийския цар Кир, а после на Хипонакт и Бупал.⁴⁴ Съвсем уместно е наблюдението на Берве, че Крез зачитал автономията на града и се отказал да покровителства услужливи тирани.⁴⁵

Милет бил винаги сред водещите йонийски градове и претендирал за по-специални отношения с анатолийските монархии. Градът е смятан за критско предгръцко селище, свързано и с карите на полуострова, а йонийците се укрепчили на Калабак тепе към XI в. пр. Хр. Към VII в. пр.Хр. се отнася разказът за двамата Нелеиди, Леодам и Амфитър.⁴⁶ След смъртта на двамата Епимен бил избран за есимнет. Тиранията се редува с анархия. Към 750 г. пр.Хр. милетчани предвождат експедицията за основаване на Навкратис, което се свързва с добрите отношения между лидийския цар Гигес и египетският фараон Псаметих почти век по-късно - Гигес пратил йонийски наемници в помощ срещу Асирия.⁴⁷ Някъде в края на VIII в. пр. Хр. може да се отнесе и милетската таласократия според известната схема на Диодор, а

към 700 г. пр.Хр. има прилив на заселници от Атина, съвпадащ с времето, в което Атина става господар на Атика чак до Елевзина; може би тогава са приети и атинските имена на филите и те стават шест.⁴⁸ Това е важно, защото тези фили са налични и в Кизик и показват, че той е основан след този период. Милет процъфтява по времето, когато кимерите ликвидират Фригийското царство през 696 или 676 г. и има интересни отношения с лидийския цар Гигес. Последният започнал дългата война на Лидия с Милет,⁴⁹ но и не попречил на колонизацията на града в Троада.⁵⁰ Там е основан Кизик (към 679 г.) и ключовият Абидос на входа на Пропонтида.⁵¹ Следват Скепис в средата на Троада и Кардия на шийката на Тракийския Херсонес. Между 652 и 644 г. загива Гигес,⁵² но наследниците му Ардис и Садият продължават войната с Милет, който от цяла Йония получил помощ само от Хиос.⁵³ Ценна е забележката на Херодот, че всъщност Садият запалил пламъка на войната.⁵⁴ Вероятно тогава Тразибул получил длъжността на притан и установил тиранска власт в Милет, за да завърши войната: сключил мир с цар Алиат, победил Приена, продължил колонизацията, а в Милет се появили най-старите гръцки електронови монети, скоро след тези в Сарди.⁵⁵ Берве точно отбелязва, че Тразибул очевидно е главнокомандващ на милетската войска и всъщност тиранията му може да е предизвикана от външнополитически обстоятелства, както при Дионисий Стари в Сиракуза.⁵⁶ Неслучайно Херодот го споменава на 2 пъти като страна във войната и мирния договор⁵⁷ - явно той е важен фактор, с когото преговаря Алиат, от една страна, а от друга не може да представя целия граждански колектив при преговорите. Не се знае колко време след това Тразибул е бил тиран. Цялата история поразително напомня разказаното по-горе за отношенията между Крез и ефеския тиран Пиндар.

Това навежда на мисълта, че и в този случай може да се касае за конфликт на лидийски царе не с целия полис, а с групировка около тирана - това завършва с отстраняване на тирана и мир с гражданите. Същевременно Тразибул може да е прогонвал по-лоялните към Лидия свои противници, на които царете услужливо предоставяли хубава земя за заселване, за да усвоят политически и икономически Пропонтида и Хелеспонта; заселниците били много малко, затова и градовете били малобройни, като имали и висок процент местно население. Това, както и силното ограничаване на хинтерланда от натиска на Лидия, допринесло Милет да основе над 90 колонии според Плиний Стари, а Анаксимен от Лампсак у Страбон изброява 2 острова и 7 града точно в Мала Азия и на Тракийския Херсонес!⁵⁸ Тразибул провеждал активна политика в цяла Елада и бил приятел с коринтянина Периандър, когото учел на изкуството на тиранската власт.⁵⁹ След оттеглянето му Милет е разкъсван от политическа криза за 2 поколения и преживява тираноподобната власт на Тоас и Дамасенор.⁶⁰ Това показва, че Лидия е била доволна от мирния договор, не се е възползвала от проблемите вътре в полиса, но и не се намесвала в неговата автономия, иначе сигурно подкрепената от нея

страна измежду партиите Плутис и Хейромахе би взела връх. Берве заключава, че нито един милетчанин не е дошъл на власт като водач на селското или безимотното население, доколкото изобщо у източните елини тиранията била слабо свързана със социалната борба и не била обусловена от нея, а от конкуренцията между различни аристократични хетерии.⁶¹ Те може да се конкурират и за правото да контактуват пряко с царете, което би им донесло много облаги.

Последна ще разгледам историята на Смирна, защото тя има ключово значение за настоящото изложение. Според Страбон (XIV.1.4) Смирна се наричала амазонката, която владеела и Ефес, и от нея градът получил името си. Смирненци се отделили от Ефес, надвили лелегите и основали Палеа Смирна. Многото превратности в историята на полиса са заличили спомена за вътрешнополитическите събития в него, но традицията пази сведения за отношенията му с Лидия. Смирна е най-близкото пристанище до Сарди и вероятно е изпитвала най-силния натиск от там. Херодот пише (I.94) за неясните времена, когато поради глад лидийците се преселили в Италия като етруски, че това станало през Смирна; дори в текста буквално е казано, че слезли в града и си направили кораби. Твърде оскъдното сведение не позволява по-задълбочено тълкуване в какви евентуални отношения на зависимост е бил градът спрямо царете в Сарди. По-късно ефеските преселници били надвити от политически емигранти от Колофон.⁶² Идването на власт на Мермнадите бележи началото на много конфликти със Смирна по неясни засега причини. Гигес обсадил града,⁶³ за което Мимнерм написал елегия,⁶⁴ като почти превзел крепостта, но смирненци го отблъснали в последния момент.⁶⁵ Накрая Алиат завладял града.⁶⁶ Археологическите данни сочат, че Смирна е разрушена и незаселена около 25 г., но по времето на Крез е застроена отново с предварително планиране, като лидийският елемент е доста силен, което личи по инвентара в некропола и по лидийските графити; вероятно в селището са живели и доста кари.⁶⁷

Същевременно Страбон потвърждава разрушението (XIV.1.37), но пише, че Смирна 400 години била 'заселена по селски' (οἰκουμένη κωμηδόν). Вероятно това 'заселване по селски' е точният Страбонов дорийски изказ на Аристотеловото 'етносно' живеене. Крез е посегнал на гражданската свобода и резултатът е селище, което може и да е богато, но не е полис. Косвено това доказва, че и в зависимите полиси на гражданството не е посягано по никакъв начин и те запазват статута си в очите на всички елини. Този пример може да се свърже и с идеята на Крез да строи лидийски флот, за да нападне островите в Егейско море.⁶⁸ Обсъжданата с Биант от Приена идея може да се формулира на езика на модерната историография така: Крез иска да замени зависимите от него полиси с пряко подчинени 'царски градове' с негов заместник в тях.

Проблемът за лидийския царски град досега не е разглеждан, особено с опит за сравнение с балканския. Не му е мястото да го правя тук, но трябва

да отбележа, че Крез има традиция, на която да се опре. Той самият е бил управител на Адрамитион.⁶⁹ Този град в Мизия, на Адрамитския залив, бил основан от лидиеца Адрамит, един от синовете на Алиат и следователно брат на Крез (според Страбон), или от цар Хермон, когото лидийците наричали на фригийски Адрамюс (според Стефан Византийски).⁷⁰ Стефан допълва, че това пояснявал Аристотел в своите политии. Нещо трябва да е възбудило интереса на Стагирита и школата му към този град, нещо особено в неговата 'конституция', но важното в случая е, че той все пак е разглеждан в политите на елинските полиси. Това може да се обясни с присъствието на гърци в него, защото е известно, че персиецът Арсак избил делоските заселници, пратени там от атиняните през 422 г. пр. Хр.; вероятно затова Страбон нарича града атинска апойкия.⁷¹ За съжаление тази полития не е запазена и не е известно делосци ли са първите елини, проникнали в града, и какви отношения са имали с лидийците.

Втори подобен град е Даскилейон в Хелеспонтийска Фригия / Витиния. Прави впечатление, че и двата града са на морския бряг (т. е. подсказват за някакво лидийско мореплаване извън елинското) и че са разположени много стратегически, като затварят от двете страни Хелеспонта. Всъщност това е един от няколко познати Даскилейони. Както осведомява Стефан Византийски, има много малки градове и села в Западна Мала Азия с това име.⁷² Един бил в Малоазийска Йония и имал определението τὸ μέγα, защото бил по-голям от другите. Това известие остава неясно, защото този град не е известен. Друг град с това име има в Кария, в областта на Ефес, наречен така по името на някой си Даскил, син на Периаудес, и вероятно идентичен със споменатото от Павзаний Δασκύλου κώμη в Бялата равнина в Кария.⁷³ В Кария имало и втори град с това име, основан след Троянската война. На границата на Малоазийска Еолида с Малка Фригия се намирал четвърти Даскилейон, а най-известен бил петият на устието на р. Риндак във Витиния.

'Даскил' е известно лидийско аристократично име и така се наричали неколцина от предците на Гигес. Логично е тези селища да не са основани от един човек и най-вероятно всяко е било седалище на местен династ, по-точно развил се в град πανδοκεῖον - καπηλεῖον - σταθμός по терминологията на Николай Дамаски и Херодот, за която писах в първата част на това изследване.⁷⁴ Доколко всички са оформени като царски градове през VII - VI в. пр. Хр. засега не мога да кажа, но това е твърде вероятно за последния Даскилейон. Той е засвидетелстван като лидийски по времето на Садият,⁷⁵ а после става резиденция на персийския сатрап на Малка Фригия (както Сарди на друга сатрапия!) с прочут ловен резерват.⁷⁶ Към началото на VII в. пр. Хр. археолозите датират появата на гръцкия квартал в Даскилейон,⁷⁷ така че взаимопроникването може да се определи като ранно и сигурно.

И така, какво може да се резюмира за социалните отношения между елините и малоазийците. Свенцицкая смята, че йонийските полиси не са имали спънки за териториална експанзия в периода между упадъка на Фригийско-

то царство (което икономически не било свързано с гърците) и лидийското могъщество през VII - VI в.; до началото на VII в. не можело да се говори за постоянни и значими контакти между елините и Лидия.⁷⁸ Това ми се струва немислимо при засвидетелстваните ранни сблъсъци на гръцките колонисти с лидийски аристократи (тук ще спомена и преселването на лидо-етруските през Смирна), а основаването на Новоасирийската империя през 745 г. вероятно дало голям тласък на лидийската керванна търговия, естествено завършваща в апойкиите.⁷⁹

В тази епоха взаимното проникване и опознаване става най-добре по пътя на войната - универсално средство за решаване на всички конфликти и достоен поминък за някои социални групи. Затова не е странно, че отношенията между полисите и монархията са изпълнени с толкова въоръжени конфликти. Изказвано е мнение, че конфликтите са повлияни от местните кари, но най-важни били търговските интереси.⁸⁰ Това е съвсем невероятно, защото лидийската и елинската търговия са съвсем различни - те са допълващи се партньори, а не конкуренти. Свенцицкая забелязва, че натискът е породен от желанието на Мермнадите да завладеят земята на полисите.⁸¹ Наистина, за царете това е пряко увеличение на личната им земя и засилва властта им. Ясно е, че е трудно царският поземлен фонд да се увеличава за сметка на отнемане на земя от аристокрацията - най-добре това става с война - от съседите, както прави по-късно и Филип II Македонски, а и земите на полисите са плодородни и обработвани. Но за мен това не може да е водещ мотив в конфликтите. Завоеванията на изток за Лидия се оказват по-лесни и носят големи територии, за да се мисли, че царете ще воюват десетилетия с полисите (както е с Милет например) заради няколко квадратни километра. При това не е известно дали след мирните договори градовете не си запазват земята - навсякъде се споменава само за данъчни задължения. Разумното обяснение на войните е: имперски стремеж към насилствена симбиоза.

Лидийско население прониква в полисите - за Ефес и Колофон това е отбелязано отдавна.⁸² В много случаи апойкистите се женят за местни жени,⁸³ интегрират се местните светилища, а цар Алиат, както беше казано, дава дъщеря си за жена на тирана на Ефес (което го поставя на едно равнище с другия му зет - мидийския цар Киаксар), като сам се жени за йонийка. Свенцицкая приема, че лидийската върхушка получавала граждански права в полисите и дава за пример конницата на Колофон, която може да е била набирана от самите лидийски аристократи, живеещи в града (лидийската конница била прочута в цяла Мала Азия).⁸⁴ Цитираното по-горе сведение на Полиен (VII.2.2) позволява такава интерпретация - иначе е странно цар Алиат да наема гръцка конница, след като има лидийска. Но примерът може да показва и тесните връзки на царя с елините, макар и само в Колофон - точно тогава градът процъфтявал. Интересно е, че колофонците получавали заплащане за военната си служба, което показва, че Алиат не може да ги застави да воюват, че те **не са** негови поданици. Това би следвало да постави колофон-

ската аристокрация извън лидийската социална структура, независимо от етническият ѝ състав, но може би и тъкмо нейното неподчинение става причина царят да организира клането на всички конници.

Разказвайки за събитията след битката при Птерия, Херодот пише, че Крез разпуснал наемниците по домовете им (I.77) - нормален акт, ако това са хоплити, бързаци да се върнат към ежедневните си занимания. Следователно полисите може дори договорно да са задължени да предоставят военни контингенти, но те поемат задължението като общности и на отделните хоплити се заплаща. Полисите се срещат с лидийската монархия **само като общини**, гражданите им, аристократи или не, не са лично зависими от царете.

Колонизацията е най-несъмненият резултат от натиска на Лидия върху градовете. Господстващото мнение е, че ограничаването на земеделските земи предизвиквало продоволствени кризи и йонийците се разселвали. Специално за района на Троада обаче положението изглежда по-различно. Оказва се, че елинската колонизация е начинът Лидия да усвои бързо тази територия и то като потенциал за мореплаване, като сложи ръка на Хелеспонта. Така се оформя една дъга, започнала с основаването на Кизик и Даскилейон, Адрамитион и Ассос и накрая Абидос. Кук констатира, че най-ранните гръцки находки в Ассос са от времето около 600 г. пр. Хр., а храмът в цитаделата е построен скоро след 550 г. пр. Хр., а Свенцицкая забелязва, че това съвпада с пребиваването в района на Крез като управител на Тиванската равнина.⁸⁵ Натрупват се твърде много случайности, ако добавя и преместването на някои градове по брега на по-ниски места - това може да показва и промяна на степента на уседналост / стационарност на самите елини или на повлияните от тях местни жители; това е ефектът, търсен от царете, за който те жертват завладяната земя в Троада, станала част от царския поземлен фонд.

Милет основава още Артакия, Лампсак, Кардия на шийката на Тракийския Херсонес, Аполония на река Риндак и Скепис в средата на Троада. Основателен е въпросът откъде Милет има демографски потенциал за такова начинание - а защо апойкистите трябва да са само елини? Те може да са били подтиквани към начинанието по споразумение с царете и да са им предоставяни и хора. Ето защо гражданските колективи често са най-лоялни към царската власт. По повод на отношенията на полисите с персийската власт Берве прави ценното заключение: тираните не можели да обезпечат покорството на градовете, а напротив - често предизвиквали желание да бъдат свалени; затова Мардоний правел избор в полза на демократичното, а не олигархичното устройство; следователно именно аристократичните кръгове са били противници на персийското господство.⁸⁶ Същото може да се каже и за отношенията с Лидия и се потвърждава напълно от казаното по-горе за отношенията с тираните.

Свенцицкая обобщава, че царете искали да съвместят в едно своите стопанства, владенията на аристократите и полисите.⁸⁷ Косвено това се доказ-

ва от отношението на гърците към Крез - те отказват на Кир да въстанат срещу Крез,⁸⁸ а симбиозата става толкова нарицателна, че векове по-късно Юстин пише за нея.⁸⁹

Така Лидия, обединяваща политически Западна Анатолия през VII-VI в. пр. Хр., изпитва прякото влияние на най-перспективните за епохата обществени отношения, но в общата картина могат да се открият и доста черти на микенски тип държавна организация - двойнственост, присъща на контактни зони с богати традиции, каквато е палеобалкано-западноазиатската общност.

След всичко казано си задавам въпроса доколко коректен е терминът 'ранноелинистически тенденции', след като такива обществени отношения се наблюдават векове преди времето на Котис I и Филип II. Полисът от появата си в Мала Азия влиза в пряк досег с монархиите и непрекъснато търси начини не само за съвместен живот, а и за съвместно развитие; монархиите обаче са не по-слабо активна страна в организирането на тези отношения и от зрелостта на царете в по-голяма степен зависи успехът на симбиозата.

¹ Този текст е естествено продължение на моята статия „Данни за социалната структура на стационарните общества в Западна Мала Азия през XII-VI в. пр. Хр. (част I)“, отпечатана в *Jubilaus V. Сборник в чест на проф. Маргарита Тачева, УИ "Св. Климент Охридски"*, С., 2002, с. 334-341.

² В посочената в бел. 1 статия анализирах социалната структура главно на Лидийското царство, господстващо политически в посочения регион. Направих извода, че социалната структура се очертава като двусъставна, но натрупванията от керванната търговия са база за възникване на частна собственост и по времето на Крез се оформя търговско съсловие. При управлението на Мермнадите Лидия влиза в контакт с оформящите се елински полиси; наблюдава се взаимопроникване, усложняващо допълнително социалната структура.

³ **J. M. Cook**, *The Greeks in Ionia and the East*, Thames and Hudson, London, 1962; **E. A. Akurgal**, *The Early Period and the Golden Age of Ionia*, *American Journal of Archaeology*, 1962, 66, 4.

⁴ **Гельмут Берве**. Тираны Греции. Феникс, Ростов-на-Дону, 1997, с. 148 сл.

⁵ *Ibidem*, с. 149.

⁶ **Strabo**, XIII.1.42.

⁷ *Ibidem*.

⁸ **Aristot.**, *Polit.*, V.10/1311b; **Plut.**, *De sollertia animalium*, 36.9.

⁹ **Г. Михайлов**. Класовата борба на о. Лесбос през VII-VI в. и Алкей. - В: *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет*, т. XLVI, 1949/50, кн. 4 - Езикознание и литература. ДИ "Наука и изкуство", С., 1950, с. 8.

¹⁰ **Strabo**, XIII.2.3; **Arist.**, *Pol.*, III.14/1285a; IX.10/1311b; **Diog. Laert.**, I.74pass.

¹¹ **Diog. Laert.**, I.74.

¹² **Г. Берве**, *Op. cit.*, с.119.

¹³ Г. Михайлов, *Op. cit.*, с. 16.

¹⁴ *Hdt.*, I.7.

¹⁵ *Alcaeus*, fr. 42 *Diel*: *Татко Зевсе, при тези печални нещастия лидийците ни дадоха две хиляди статера, ако бихме могли да влезем в свещения град, те, които никога не са изпитали, нито знаят нещо почтено. А той, като хитра (коварна) лисица, лесно издаде и се надяваше да остане скрит* _ _ _ (прев. Г. Михайлов, *Op. cit.*, с. 22).

¹⁶ Г. Михайлов, *Op. cit.*, с. 25.

¹⁷ Прев. Г. Михайлов, *Op. cit.*, с. 25.

¹⁸ В цитираната статия Г. Михайлов прецизно датира дейността на Алкей в началото на VI в. пр. Хр., като на с. 12-15 изброява всички възможни датировки и споровете за войната (или войните) между Лесбос и Атина за Сигей.

¹⁹ *Diog. Laert.*, I.77.

²⁰ *FHG* IV.431=*Athenaeus Deipnosoph.*, VI.74 Kaibel.

²¹ *Strabo*, XIV.1.28.

²² *Arist.*, *Pol.*, IV.3/1290b.

²³ *Xenophanes*, fr. 3.

²⁴ Г. Берве, *Op. cit.*, с. 125.

²⁵ Датировката е на *Bürchner* от *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* (нататък RE), s. v. Kolophon 2).

²⁶ *Hdt.*, I.14.

²⁷ *Pausan.*, VII.2.7-9.

²⁸ И.С.Свенцицкая, Греческие города в составе лидийского государства. - В: Вестник древней истории, 1978, 1, с. 30.

²⁹ *FHG* IV.442b.

³⁰ *Aelian.*, *Var. hist.*, 14.46.

³¹ *Athen.*, XII.525; *Strabo*, XIV.1.40.

³² *Plin.*, *Nat. Hist.*, VII.126; XXXV.8. В първия пасаж Плиний нарича картината *Гибелта* / *Поражението* (*exitum*) на *магнезийците*, а във втория - *Сражението* (*proelium*) на *магнезийците*. Не се разбира дали става дума за победата на трерите или на ефесците, а и за коя Магнезия става дума - тази на Меандър или тази до планината Сипил в Лидия; Кандавъл има основания да се интересува и от двете.

³³ *Nic. Dam.*, *FGrHist*, fr. 62.

³⁴ *Nic. Dam.*, *FGrHist*, fr. 63.

³⁵ *Aelian.*, *Var. hist.*, 3.26.

³⁶ Г. Берве, *Op. cit.*, с. 126; RE, s.v. Ephesos, Stadthronik.

³⁷ *Bato*, *Hist. Fragmenta* 1-2 = *FHG* IV.348 fr.2.

³⁸ *Nic. Dam.*, *FGrHist*, fr. 65.

³⁹ *Hdt.*, I.26; *Polyaen.*, VI.50; *Aelian.*, *Var. hist.*, III.26.

⁴⁰ *Hdt.*, I.92; IGA 493.

⁴¹ *Strabo*, XIV.1.21.

⁴² Г. Берве, *Op. cit.*, p. 127.

⁴³ *Suda*, s.v. 'Αρίσταρχος.

⁴⁴ *Suda*, s.v. 'Ιππῶαξ; IG XII.5.1; *Plin.*, *Nat. hist.*, XXXVI.10.

⁴⁵ Г. Берве, *Op. cit.* p. 128.

⁴⁶ *Nic. Dam.*, fr.52.

⁴⁷ *Hdt.*, II.52; *Diod.*, I.66, коментирани подробно в *G. Radet. La Lydie et le monde*

grec au temps des Mermnades, Paris, 1893.

⁴⁸ **RE**, s.v. Miletos 1) Geschichte.

⁴⁹ **Hdt.**, I.14.

⁵⁰ **Al. Portalsky**, Nachrichten neber den Lydiekoenig Gyges - Versuch einer neuen Interpretation. - In: Thracia 13. Studia in memoriam Velizari Velkov, BAN, Sofia, 2000. S. 351-363.

⁵¹ **Strabo**, XIII.1.22.

⁵² **Al. Poprtalsky**, Op. cit., S.358.

⁵³ **RE**, s.v. Miletos 1) Geschichte.

⁵⁴ **Hdt.**, I.18.

⁵⁵ **RE**, s.v. Miletos 1) Geschichte, срв. **Arist.**, Pol., V.5/1305a.

⁵⁶ **Г. Беве**, Op. cit., с. 128-130.

⁵⁷ **Hdt.**, I.21-22.

⁵⁸ **Plin.**, Nat. Hist., V.112; **Strabo**, XIV.I.6.

⁵⁹ **RE**, s.v. Miletos 1) Geschichte.

⁶⁰ **P. N. Ure**, The Origin of Tyranny. Russel&Russel Inc., New York, 1962, p. 268-271; **Г. Беве**, Op. cit., с. 130.

⁶¹ **Г. Беве**, Op. cit., с. 130.

⁶² **Hdt.**, I.150.

⁶³ **Hdt.**, I.14.

⁶⁴ **Paus.**, IX.29.4.

⁶⁵ **Paus.**, IV.21.5

⁶⁶ **Hdt.**, I.16.

⁶⁷ **J. M. Cook**, Old Smyrna, 1948-51, BSA, 53-54, 1958-1959, p. 27; **E. Akurgal**, Op. cit., p. 374; **L. H. Jeffery**, Old Smyrna: Inskriptions on sherds and small objects, BSA, 59, 1964, p. 42-48.

⁶⁸ **Hdt.**, I.27.

⁶⁹ **Nic. Dam.**, fr. 65.

⁷⁰ **Steph. Byz.**, s. v. Adramutteion; **Strabo**, XIII.1.65.

⁷¹ **Thuc.**, VIII.108, срв. **Thuc.**, V.1; **Strabo**, XIII.1.51.

⁷² **Steph. Byz.**, s.v. Δασκύλιον.

⁷³ **Paus.**, IV.35.11; **RE** s. v. Daskileion.

⁷⁴ Виж бел. 1.

⁷⁵ **Nic. Dam.**, frg.63.

⁷⁶ **Hdt.**, III.126; VI.33; **Xenoph.**, Hell., I.15.

⁷⁷ **J. M. Cook**, The Greeks in Ionia..., p. 51.

⁷⁸ **И. С. Свенцицкая**, Op. cit., с. 25-26.

⁷⁹ Разширяването на хорите на полисите може да е и по договореност с Хераклидите, но по-логично е още да не е налучкан пътят монархията да вкара полиса в своята социална структура. Това на Балканите прави Котис, защото е силен; в Мала Азия така се чувства Гигес.

⁸⁰ **J. G. Pedley**, Carians in Sardis. - In: JHS, XCIV, 1974, p. 97.

⁸¹ **И. С. Свенцицкая**, Op. cit., с. 29-30.

⁸² **C. Roebuck**, Ionian Trade and Colonisation, New York, 1959, p. 23; 33-34.

⁸³ **Hdt.**, I.146.

⁸⁴ **И. С. Свенцицкая**, Op. cit., с. 30.

⁸⁵ **J. M. Cook**, The Troad, an Topographical Study, Oxford, 1973, p. 246; **И. С.**

Свенцикая, Op. cit., с. 32.

⁸⁶ Г. Берве, Op. cit., с. 135.

⁸⁷ И. С. Свенцикая, Op. cit., с. 35.

⁸⁸ Hdt., I.169.

⁸⁹ Justin., I.7: Clementia на Кир му донесла не по-малка полза, отколкото на победения, защото от всички краища на Елада се събирали отряди, щом станало известно за войната срещу Крез, като че да гасят застрашаващ ги пожар. Ето с каква любов се ползвал Крез във всички гръцки градове! И ако Кир постъпеше с него по-жестоко, щеше да трябва да води нелека война с Гърция.

ANGABEN UEBER DIE SOZIALSTRUKTUR DER STATIONAEREN GESELLSCHAFTEN WESTKLEINASIENS (12-6. JHS. V. CH.). TEIL 2

Alexandar Portalsky

Der vorliegende Text ist eine Fortsetzung des Aufsatzes “Angaben ueber die Sozialstruktur der stationaeren Gesellschaften Westkleinasiens (12-6. Jhs. v. Ch.). Teil 1” (In: JubilaeusV. Sbornik v tschest na prof. M. Tacheva, Sofia, 2002). In diesem fruheren Text wurden die folgenden Ergebnisse erreicht:

1.1. Die lydische Hauptstadt Sardes ist im Homers Iliad bekannt, aber unter dem Namen Hyde und ist ein *demos*, weil sie keinen *basileus* hatte; als sie einen erhielt, wurde sie zur *polis* Sardes. Dadurch kann die Bedeutung vom *polis* bei Homer erklart werden - “**ein Ort, in dem *basileus* residiert.**”

1.2. Die Akkumulation von Ueberflussen in der Palaeobalkan-westkleinasiatischen Gemeinschaft wurde am schnellsten durch die Koenigsstrasse von Mesopotamien nach Sardes erreicht. Dieser Strasse entlang kraeftigten sich die Residenzen der lokalen Aristokraten. Der Landhandel wurde aktiv und regelmaessig und fuehrte zu einer klaren Absonderung der aristokratischen Oberschicht.

1.3. Auf der Spitze der Sozialpyramide stand der Grosse Koenig (*palmys*), nach ihm - die zweitrangige Paradynasten. Die Sozialstruktur scheint zweiteilig zu sein - Aristokraten und Gemeindelandleute. Zur Zeit der Mermnaden koennte man die Absonderung auch einer Handelschaft und die Entstehung vom Privateigentum vermuten.

In dem vorliegenden zweiten Teil des Aufsatzes wird vor allem der Einfluss Lydiens auf die *poleis* verfolgt:

2.1. Die Staedte waren nicht direkt im lydischen Sozialstruktur umfasst und deren Einwohner fuehlten sich nicht als Untertanen. Im Kontakt zu den Koenigen standen die *poleis* im allgemeinen als Gemeinden. Sie geraten in gewisser Abhaengigkeit, aber es erweist sich auch ergiebige Mitarbeit.

2.2. Ein sicheres Kennzeichen dieser Mitarbeit ist die Kolonisation, unterstuetzt von den lydischen Koenigen. In merkwuerdiger Weise wurde Miletos ausgenutzt,

damit die Lyder das Meer, bes. den Hellespontos, uebernehmen. Die Mermnaden ueberliessen Land in der Troas fuer Einsiedler aus Miletos, *apoikien* aber wurden auch auf der Thrakischen Chersonesos gegruendet, so dass Kroesus Kontrolle ueber Hellespontos ausueben koennte.

2.3. Bei dieser Mitarbeit wurden die Mittelschichten in Ionischer Griechenland reicher. Diese Tatsache schwich die soziale Spannung ab, die aristokratischen Hetairien aber konkurrierten fuer die politische Macht und die Nutzen aus Sardes. Die Mermnaden kaempften oeffter gegen die ionischen Tyrannen, aber vereinbarten leichter mit den Buergerschaften.

2.4. Die hellenische *apoikien* auf der westanatolischen Kueste wurden fuer Lydien ein Mittel, den Kontakt zu den perspektivreichsten Formen vom Sozialleben fuer die Zeit auszunutzen. Frueher und unabhaengig davon existierten lydische Koenigsstaedte auf der Kueste, in denen sich langsam einen Handel- und Handwerkerschaft absonderte (z. B. Daskyleion und Adramyttion).

2.5. Jahrhunderte vor dem hellenistischen Zeitalter fanden die Mermnaden Formen vom fruchtbaren Mitarbeit mit der *polis*, die zu voller Bluete fuer Ionien fuehrten. Diese Entwicklung wurde aber mit der persichen Eroberung unterbrochen.

Die Untersuchung dieser Beziehungen und dieser Mitarbeit zwischen Lydien und der *poleis* war die Zielsetzung meiner Arbeit.